

УДК 37.013:373

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/53-1-54>**Аліна МАРТИН,***orcid.org/0000-0001-8886-2585*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

(Кропивницький, Україна) *tarapakamartin@gmail.com*

НАСТУПНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ПРИРОДОЗНАВСТВА В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглядається процес формування основ природознавства в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, визначено основні елементи наступності змісту в закладі дошкільної освіти та початковій школі.

Одним із визначальних сучасних напрямів в освітньому середовищі є переорієнтування на потреби людини. В основу постійного розвитку й удосконалення всіх ланок системи освіти покладено принцип наступності. Послідовне здобуття освіти можливе за дотримання принципів перспективності й наступності між дошкільною та початковою ланками освіти.

Реалізація принципу наступності у формуванні основ природознавства передбачає встановлення тісних зв'язків між ланками в системі неперервної освіти через узгодженість у цілях, змісті, організаційно-методичному забезпеченні етапів дошкільної та початкової освіти.

Освіта дітей у природничій галузі насамперед полягає у формуванні основ природознавства, що передбачає знання про природу, про взаємозв'язки з нею й способи її збереження. Дошкільний вік – найсприятливіший час для формування знань про природу й свідомого ставлення до навколишнього світу, оскільки дошкільнята не виокремлюють себе з об'єктів та суб'єктів довкілля, вони сприймають себе частиною природи. У дітей молодшого шкільного віку переважає очно-образне мислення, що забезпечує сприйняття та розуміння спеціально відібраних знань про природу, які зумовлюють ставлення учнів до природного середовища та об'єктивної взаємодії з ним.

У структурі формування основ природознавства дошкільнят основними компонентами є сприймання природного середовища, рівень знань, умінь, навичок дії в природі, інтерес до вивчення природи, природоохоронна діяльність. У молодшому шкільному віці більш свідомими стають знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини, виробляється мотивація до участі в природоохоронній діяльності. Формування основ природознавства в учнів початкових класів здійснюється в освітньому процесі та в позаурочний час та визначається змістом та специфікою знань про природу.

Процес формування основ природознавства має свої особливості відповідно до кожного вікового етапу, що визначається завданнями навчання, створеними розвивальним природним середовищем у закладі дошкільної освіти та початковій школі та вибором форм, методів і засобів, за допомогою яких успішно реалізується природнича освіта дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Отже, забезпечивши умови для ефективної реалізації наступності в ознайомленні з природою дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, можна досягти неперервності та ефективності формування основ природознавства та природничої освіти.

Ключові слова: *основи природознавства, принцип наступності, діти дошкільного віку, молодші школярі, заклад дошкільної освіти, початкова школа.*

Alina MARTIN,*orcid.org/0000-0001-8886-2585*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Methodology of Preschool and Primary Education

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

(Kropyvnytskyi, Ukraine) *tarapakamartin@gmail.com*

CONTINUITY OF THE FORMATION OF NATURAL SCIENCE BASICS IN CHILDREN OF PRESCHOOL AND YOUNGER SCHOOL AGE

Process of forming natural science basics in preschool and elementary school children has been examined and main elements of content continuity in preschool establishment and elementary school have been defined in the article.

Reorientation to human needs is one of the defining modern trends in the educational environment. The principle of continuity is laid in the basis of continuous development and improvement of all education system stages. Successive acquisition of education is possible if the principles of perspective and continuity between preschool and elementary education are followed.

Implementation of the principle of continuity in the formation of the basics of natural science involves the establishment of tight links between the stages in the system of continuous education through consistence in goals, content, organizational and methodical provision of the stages of preschool and elementary education.

Education of children in the field of the environment primarily lies in the formation of the natural science basics, which involves knowledge about nature, about interrelations with it and ways to preserve it. Preschool age is the most favorable time for the formation of knowledge about nature and a conscious attitude to the surrounding world, since preschoolers do not separate themselves from the objects and subjects of the environment, they perceive themselves as part of nature. Visual and imagery thinking prevails in children of elementary school age, which ensures the perception and understanding of specially selected knowledge about nature, which determines the attitude of pupils to the natural environment and a careful attitude towards it.

Main components in the structure of the formation of the basics of natural science in preschoolers are perception of the natural environment, level of knowledge, skills, abilities of action in the natural physical world, interest in studying nature, and environmental protection activities. Knowledge about interrelations in nature and awareness of person as being a part of it become more conscious at the elementary school age, motivation to participate in nature conservation activities is developed. Formation of the basics of natural science in elementary school pupils is carried out both in the educational process and in extracurricular time and is determined by the content and specificity of knowledge about nature.

The process of forming the basics of natural science has its own features according to each age stage, which are determined in learning tasks, creation of a developmental natural environment in preschool and elementary school, and choice of forms, methods and means by which the natural education of preschool and younger school children is successfully implemented.

Therefore, it is possible to achieve continuity and efficiency in the formation of the basics of natural science and science education, having ensured the conditions for the effective implementation of continuity in the familiarization of children of preschool and elementary school age with nature.

Key words: *basics of natural science, principle of continuity, children of preschool age, younger schoolchildren, establishment of preschool education, elementary school.*

Постановка проблеми. У процесі впровадження засад Нової української школи однією з найактуальніших залишається проблема наступності. Успіхи шкільного навчання суттєво залежать від якості знань та умінь, сформованих у дошкільному віці, від рівня розвитку пізнавальних інтересів й активності дитини. Особливого значення наразі набуває проблема наступності формування основ природознавства в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових джерел засвідчує, що окреслена проблема піддається моніторингу фахівцями різного профілю залежно від системи їхніх пріоритетів і типу професійних потреб. У педагогічній науці та практиці проблема наступності висвітлювалася в працях багатьох учених, зокрема Л. Артемова, О. Біди, Л. Божовича, М. Вашуленка, Л. Виготського, О. Запорожець та інших.

Питанням забезпечення наступності між дошкільною й початковою освітою присвячено доробки таких педагогів, як Ш. Амонашвілі, Н. Бібік, А. Богуш, О. Калмикової, Н. Коваль, В. Котирло, З. Онишкова, В. Онищук, О. Савченко та інших учених.

Загальні підходи щодо наступності природничої освіти дітей окресленого віку на сучасному етапі досліджували Т. Байбара, Н. Буринська, В. Ільченко, Н. Коваль, О. Ляшенко, І. Мороз, З. Плохій.

Мета статті полягає у визначенні значущості наступності у формуванні основ природознавства в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрямки розвитку дошкільної та початкової освіти в умовах реформування загальної середньої освіти на засадах Концепції Нової української школи мають багато спільного. На підставі зазначеного визначальними є гуманізм як норма поваги до особистості, доброзичливе, бережне ставлення до дитини без спонукання й насилля; визнання самоцінності кожного вікового періоду та орієнтація на вікові особливості; урахування індивідуальних інтересів, здібностей, темпу розвитку дитини; опора на досягнення попереднього етапу розвитку, життєвий досвід; створення сприятливих умов для формування й розвитку в дитини пізнавальних, психічних процесів, належної спрямованості на активність у соціумі, конструктивних мотивів поведінки, самосвідомості, позитивної самооцінки, самоповаги та шанобливого ставлення до всіх, хто її оточує; забезпечення реалізації можливостей дитини тощо (Концепція Нової української школи).

Державний стандарт спрямовано на розв'язання завдань наступності різних освітніх програм дошкільної та початкової освіти. Викремлення нових ліній в освітній роботі початкової школи забезпечують поглиблення змістовної наступності на етапі дошкільної та початкової

освіти; визначення можливих шляхів реалізації наступності змісту, форм та методів освіти (Державний стандарт початкової освіти, 2018).

Потреба збереження цілісності освітнього середовища належить до найважливіших пріоритетів розвитку освіти, тому важливою умовою є забезпечення безперервності освіти, яка розуміється як узгодженість, наступність всіх компонентів освітньої системи (цілей, завдань, змісту, методів, засобів, форм організації виховання та навчання на кожному рівні освіти (Онишків, 2009).

У педагогічній літературі наступність у навчанні означає забезпечення якісно нового рівня розвитку учнів через створення оптимальних умов для розкриття їх потенціалу в процесі переходу від одного типу організації освітнього середовища до іншого.

Наступність у формуванні основ природознавства в процесі навчання має велике значення. Саме забезпечення наступності між дошкільною та початковою освітою створює простір для реалізації єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на розвиток, виховання й навчання старших дошкільників і молодших школярів.

Наступність – основний принцип системи безперервної освіти. До того ж заклад дошкільної освіти забезпечує базисний розвиток здібностей дитини, а початкова школа, використовуючи досвід ЗДО, сприяє його подальшому особистісному становленню (Струннікова, 2000: 8).

Дотримання наступності в роботі дошкільної й початкової ланок системи освіти в умовах навчання дитини в початковій школі передбачає врахування рівня її розвитку, із яким вона прийшла до школи, опора на базові знання, отримані в закладі дошкільної освіти. У цьому процесі слід закріпити й розвинути всі позитивні надбання дошкільного віку: пізнавальну активність, рухливість, відкритість, контактність, схильність до наслідування й водночас до фантазії.

Безперервність освіти є процесом, у якому на дошкільному рівні освіти зберігається цінність дитинства та закладаються базисні особистісні якості дитини, що є основою успішного навчання в початковій школі. Наступність в освітньому середовищі має велике значення, адже дає змогу поступово збільшувати обсяг природничих понять, формувати в школярів цілісне уявлення про природу, а також впливати на мотивацію вивчення дошкільної та дозволяє вчителю застосовувати дослідницькі й пошукові технології в навчальному процесі. Наступність також визначається через зіставлення й логічний аналіз змісту,

форм, методів й засобів вивчення основ природознавства на різних рівнях навчання.

Нова українська школа передбачає будову освіти на всіх її ланках із максимальним урахуванням індивідуальних особливостей (фізичних, психологічних, інтелектуальних) кожної дитини незалежно від її вікової групи (Інструктивно-методичні рекомендації, 2018). Принципами побудови дошкільної та початкової освіти є:

1) гуманізм як виявлення поваги до особистості – доброзичливе, дбайливе ставлення до дітей без примусу та насильства;

2) облік вікових особливостей дітей та досягнень попереднього етапу розвитку;

3) визнання самостійної цінності кожного вікового періоду;

4) орієнтація на індивідуальні нахили, темпи розвитку дітей, задатки, інтереси; створення умов, оптимальних для розвитку пізнавальних та психічних станів, властивостей, процесів молодших школярів, їхньої спрямованості на активність у соціумі, усвідомлення мотивів своєї поведінки, позитивної самооцінки, забезпечення самоповаги та ввічливого ставлення до інших, забезпечення реалізації можливостей та здібностей дитини (Шевчук, Прунчак, 2014: 195).

Любов до природи потрібно виховувати з дитинства, а для успішного засвоєння нових знань з основ природознавства важливою є опора на раніше отримані знання, що й відповідає принципу наступності. Освітні програми для закладів дошкільної освіти містять розділи ознайомлення дітей із довкіллям, у межах якого здійснюється пізнання дітьми різноманітних сезонних явищ, рослин, тварин, діяльності людини в природі, явищ життя, предметного оточення. Отже, на дошкільному етапі вихователі розвивають у дітей спостережливість до різних об'єктів природи – рослин, тварин, мінералів та виховують бережливе ставлення до навколишнього середовища.

Наступність у змісті початкової та дошкільної освіти має забезпечити взаємозв'язок програм, що відбивають послідовність розгортання освітнього процесу. Для забезпечення наступності в природничій освіті дітей дошкільного та молодшого шкільного віку педагог передусім має ознайомитися з обсягом знань дітей, що приходять до школи. Відповідно до освітньої програми «Дитина» із виховання й навчання дітей від двох до семи років ознайомлення із природою в закладі дошкільної освіти відбувається із залученням у світ рідної природи, через виховання любові до неї, формування пізнавального інтересу до її явищ, вироблення основ екологічної культури.

Так у дітей формуються світоглядні уявлення про навколишнє середовище.

Освітня програма для дітей від 2 до 7 років «Дитина» містить розділ «Дитина у природному дошкільному віці уявлення про природу планети Земля та Всесвіт, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля. Природнича освіченість визначається наявністю уявлень дитини про живі організми й природне середовище, багатоманітність явищ природи, причинно-наслідкові зв'язки в природному дошкільному та взаємозв'язок природних умов, рослинного й тваринного світу, позитивний і негативний вплив людської діяльності на стан природи (Беленька, 2020).

Початкова школа сприяє подальшому становленню особистості дитини, її інтелектуальному, соціальному та фізичному розвитку. У молодшому шкільному віці діти зміцнюють ціннісне ставлення до природи та рідного краю, держави, української культури й дбайливого ставлення до навколишнього середовища.

Для досягнення наступності формування основ природознавства між дошкільною й початковою ланкою освіти зміст навчання в першому класі ґрунтується на засвоєних учнями в дошкільний період природничих уявленнях, які на елементарному рівні відбивають ознаки, властивості та взаємозв'язки в навколишньому середовищі.

Метою навчальної програми для 1–2 класів інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) є особистісний розвиток молодших школярів на основі формування цілісного уявлення про світ у процесі засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює систему інтегрованих знань про природу й суспільство, ціннісні орієнтації в різних галузях життєдіяльності та соціальної практики, способи дослід-

ницької поведінки, які характеризують здатність учнів розв'язувати практичні задачі.

Курс «Я досліджую світ» (природнича освітня галузь) охоплює систему знань, уявлень про закономірності в природі та місце людини в ній, елементарні уявлення й поняття про об'єкти та явища природи, їх взаємозв'язки в системі «жива – нежива природа», «природа – людина», усвідомлення свого місця в навколишньому світі, дослідницькі уміння й здатності учнів спостерігати за об'єктами та явищами живої і неживої природи, досвід практичної природоохоронної діяльності учнів, способи пізнавальної діяльності учнів, узагальнення й класифікації природних об'єктів, вироблення вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки в природі, навички самостійної роботи учнів з інформацією, засвоєння норм етичного, естетичного, морального ставлення людини до природи.

Забезпечуючи наступність та перспективність у роботі закладу дошкільної освіти та початкової школи, можна створити умови для всебічного гармонійного розвитку ініціативної, компетентної та самодостатньої особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти.

Висновки. Наступність у освітньому середовищі вможливує поступове збільшення обсягу понять та способів дій, а також формування в дітей молодшого шкільного віку цілісного уявлення про природу, дозволяє вчителю застосовувати продуктивні способи навчання, поступово збільшувати навантаження для школярів.

Для забезпечення наступності організація природничої освіти дітей дошкільного та молодшого шкільного віку має здійснюватися цілеспрямовано, систематично та всебічно, що передбачає: продовження формування чуттєвого досвіду дітей; застосування в роботі тих методів і прийомів розвитку, виховання й навчання, які відомі дошкільникам, використання різноманітних форм організації освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
3. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богинич, В. М. Вертугіна [та ін.]; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка. К.: Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 440 с.
4. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти / Додаток до листа МОН України від 19.04.2018 № 1/9-249 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoyu-osvitoyu>
6. Онишків З. М. Наступність у навчально-виховній роботі з дошкільниками і молодшими школярами в умовах комплексу «дошкільний навчальний заклад – початкова школа». *Гірська школа*. № 1. 2009. С. 25–27.

7. Шевчук К. Д., Прунчак Л. Особливості розвитку емоційно-ціннісної сфери дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Чернівецького університету. Збірник наукових праць*. Вип. 700: Педагогіка та психологія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2014. С.193–197.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini [Basic component of preschool education in Ukraine], No. 33 from 12.01.2021. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> [in Ukrainian].
2. Derzhavnyi standart pochatkovoї zahalnoi osvity [State standard of elementary general education]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian].
3. Dytyna: Osvitnia prohrama dlia ditei vid dvokh do semy rokiv [Child: Educational program for children from two to seven years old]. [Project scient. supervisor: V. O. Ohneviuk; auth.col.: H. V. Bieliienka, O. L. Bohinich, V. M. Vertuhina et al.; scient.ed.: H. V. Bieliienka]. Kyiv. B. Hrinchenko University, 2020. [in Ukrainian].
4. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly [New Ukrainian School concept]. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/> [in Ukrainian].
5. Instruktyvno-metodychni rekomendatsii shchodo zabezpechennia nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity [Instructional and methodical recommendations for ensuring the continuity of preschool and elementary education]. Dodatok do lysta MON Ukrainy [Appendix to the letter of the Ministry of Education and Science of Ukraine] No. 1/9-249 from 19.04.2018 Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/nastupnist-mizh-doshkilnoyu-ta-pochatkovoy-uosvitoyu>. [in Ukrainian].
6. Onyshkiv, Z. M. Nastupnist u navchalno-vykhovnii roboti z doshkilnykamy i molodshymy shkoliaramy v umovakh kompleksu “doshkilnyi navchalnyi zaklad – pochatkova shkola” [Continuity in learning and upbringing work with preschoolers and younger schoolchildren in the conditions of the “preschool educational establishment – elementary school” complex]. *Hirska shkola*, 1. pp. 25–27. [in Ukrainian].
7. Shevchuk, K. D., Prunchak, L. Osoblyvosti rozvytku emotsiino-tsinnisnoi sfery ditei doshkilnogo viku [Peculiarities of the development of the emotional and value sphere of preschool children]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Zbirnyk naukovykh prats*, 700. Pedagogika ta psykholohiia [Scientific Bulletin of Chernivtsi National University. Collection of scientific works, 700. Pedagogy and psychology]. Chernivtsi. Chernivtsi National University, 2014. pp.193–197. [in Ukrainian].